

בבית-המשפט העליון בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

ערעור אזרחי מס' 626/70

תמרה שמעוני
נגד
אולמי לחיים בע"מ

[10.6.71, 4.2.71]

לפני השופטים לנדוי, ח' כהן, מני

א' סוכובולסקי - בשם המערערת;
י' ל' פודהורצר ו-ש' רכטמן - בשם המשיבה

פסק-דין

השופט לנדוי:

ביום 13.12.1964 עשתה המערערת שלפנינו, צלמת מקצועית, הסכם עם המשיבה, אולמי לחיים בע"מ, שלפיו התחייבה המשיבה למסור למערערת את הזכות הבלעדית לצלם באומי המשיבה ברחוב המסגר 48 בתל-אביב.

למשיבה אולמות באותו בנין למטרת סידור חתונות, נשפים ומסיבות אחרות. לפי האמור בהסכם, תקופתו היא עבור 500 נשפים ובהעדד ויתור מפורש של המערערת מתחדש ההסכם באופן אוטומטי לזמן בלתי-מוגבל, בתנאים הבאים: ב אחרי 500 נשפים יקבעו הצדדים מזמן לזמן בהסכם את המחיר שיש לקבלו מבעלי השמחה עבור 20 התמונות הראשונות, והמערערת תתחלק שווה בשווה עם המשיבה בתקבולים שהמערערת תקבל עבור 20 התמונות הראשונות בכל נשף. עבור 500 הנשפים הראשונים נקבע בין הצדדים מחיר של 40 ל"י בעד 20 התמונות הראשונות לכל נשף, שיתחלק כאמור, וכן יתחלק ביניהם המחיר המוגדל אם הצדדים יסכימו ביניהם להעלות את המחיר אחרי 500 הנשפים הראשונים. עוד הוסכם שעל המערערת לשלם למשיבה דמי קדימה של 6,000 ל"י על חשבון חלקה של המשיבה (20 ל"י לכל 20 תמונות ראשונות) ב-300 הנשפים הראשונים, ועוד 4,000 ל"י כפקדון קבוע בידי המשיבה עד לביטול ההסכם, בלי ריבית. למעשה סכום הפקדון הנמצא כעת בידי המשיבה הוא 7,500 ל"י. להלן נאמר בהסכם המשיבה רשאית להעסיק צלמים אחרים באולמיה, אם בעל השמחה דורש צלם אחר, בתנאי שמקרים כאלה לא יעלו על 10% מכלל הנשפים, או אם המערערת לא תופיע לעבודה באיזה נשף שהוא באולמי החברה. למערערת ניתנה הרשות לבטל את ההסכם בכל עת כעבור שמונה חדשים מפתחת האולם הראשון של המשיבה, בהודעה מוקדמת של חדשיים. למשיבה לא ניתנה זכות מקבילה לביטול ההסכם אלא זכותה לביטול מוגבלת למקרה שהמערערת לא תמלא את התחייבויותיה הכספיות לפי ההסכם. ישנו סעיף בוררות בהסכם הקובע לאמור:

"כל הסכסוכים בין הצדדים יועברו לבוררות של בורר יחיד. במקרה שהחברה (המשיבה) תקבל תלונות רצופות מבעלי השמחה על צורת העבודה או היחסים של הצלם, רשאית החברה לפנות לבורר יחיד לשם ביטול הסכם זה. אם הבורר יחיד יקבע שהחברה צודקת בדרישתה לביטול הסכם זה, מאשמת הצלם, יתבטל ההסכם הזה בלי כל זכות פיצויים לצלם, והחברה תחזיר לצלם חלק מהכספים בהתאם לאמור בסעיף 12 דלעיל".

(סעיף 12 קובע את סדר החזרת הכספי במקרה של ביטול ההסכם). "במקרה שהבורר יקבע שתלונת החברה אינה צודקת, זכות הצלם בעינה עומדת."

הבורר שוחרר מכפיפות לסדרי הדין או לדיני הראיות הנהוגים בבתי- המשפט והוא הוסמך בין היתר גם "לפסוק פשרה".

המערערת התחילה לעבוד בהתאם להסכם. בשנת 1969 פרצו סכסוכים בין הצדדים. ביום 4.3.69 שלח בא-כוח המשיבה למערערת הודעה קצרה ובלתי-מנומקת שהחל ביום 1.7.69 תחדל המשיבה מלנהוג בהתאם להסכם ותראה אותו כבטל ומבוטל. הודעה זו ניתנת, כך נאמר במכתב בא-כוח המשיבה, בלי לפגוע בטענת המשיבה כי ההסכם בטל מעיקרו מלכתחילה. על הודעה זו הגיב בא-כוח המערערת במכתב מיום 22.4.69, שבו נאמר שהמשיבה הפרה את ההסכם 550 פעם על-ידי מסירת עבודת הצילום באולמיה לצלמים אחרים, דבר שגרם למערערת נזק בסך 55,000 ל"י, והוא דרש את מסירת התביעה על סכום זה להכרעתו של בורר בהתאם להסכם. הצעד הבא נעשה שוב על-ידי המשיבה, בהגשת המרצת-פתיחה לבית-המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו, בטענה שההסכם יוצר הסדר כובל בין הצדדים לו, כמשמעותו בסעיף 2 לחוק ההגבלים העסקיים, תשי"ט-1959 (להלן - החוק). מהות ההסדר הכובל תואר כך בפסקה 5 של המרצת-הפתיחה:

"הוראות ההסכם הנזכרות לעיל מחייבות את המבקשת לדרוש מלקוחותיה תמורה מסויימת בנוסף למחיר בגין השכרת האולמות ו/או קובעות כי בהעדר קיומו של תנאי מסויים, היינו, הזמנת שירותי המשיבה (המערערת לפנינו) לא יועמדו אולמי המבקשת לרשות בעלי שמחה ו/או מגבילות את המבקשת ביחס לאנשים אשר אתם היא רשאית לעסוק."

נוסף על כך טענה המשיבה כי "הסכם מסוג זה, שנערך לתקופה בלתי-מוגבלת, הינו מכוח הדין ו/או על-פי תנאי מכללא הסכם הניתן לסיום בכל עת לאחר מתן הודעה סבירה מראש", ועוד שלאור נימוקיה ביחס לאי-חוקיות ההסכם אין היא חייבת להיזקק להליכי בוררות. עתירתה היתה שבית-המשפט יתן פסק-דין המצהיר כי ההסכם בין הצדדים בטל מעיקרו מחמת אי-חוקיותו וכי המשיבה אינה חייבת למלא אחרי הוראותיו ואף אינה חייבת להיזקק להליכי בוררות, ולחלופין, שתוקף ההסכם פג ביום 7.69. בהתאם להודעתה מיום 4.3.69.

השופט המלומד בבית-המשפט המחוזי נעתר למשיבה ונתן לה הצהרה שההסכם בטל מעיקרו, בהיותו נוגד את החוק הנ"ל. לפני הגיעו למסקנה זו הוא השתמש בשיקול-דעתו שלא להעביר את העניין לבוררות, למרות בקשת המערערת לעכב את ההליכים בהמרצת-הפתיחה ולהפנות את הצדדים לבוררות. נימוקו העיקרי לכך היה שמפאת חשיבותן העקרונית של טענות הצדדים ביחס לפירוש החוק ראוי הענין יותר לבירור בבית-משפט ולא בפני בורר.

השופט המלומד גם דחה טענה של המערערת שהמשיבה אינה יכולה להישמע בתביעתה, היות וכדי להצליח בה היא נאלצת להסתמך על אי-חוקיותו של ההסכם. מכיוון שדעתי היא שיש לדחות את טענותיה של המשיבה לגופן, העדפתי להעמיד את החלטתי על בסיס זה, בלי לבדוק מקודם את שאלת זכותה של המשיבה לטעון בהליכים אלה לאי-חוקיות ההסכם שעשתה.

כבר העירו על כך (למשל, במאמרו המאלף של מ' שפר "חוק ההגבלים העסקיים", רבעון לכלכלה מאוקטובר 1967 ומיולי 1969), שהחוק הישראלי מצטיין בקשיחות יתרה בהוראותיו של הסדרים כובלים: ב. הוא קובע בסעיף 2 רשימה של עניינים ההופכים הסדר בין בני-אדם המנהלים עסקים להסדר כובל. רשימה זו מנוסחת במונחים רחבים ביותר.

הקשיחות המיוחדת של החוק טמונה בשני גורמים המצטרפים זה לזה: ו. הסעיפים 44-40 קובעים איסור על עשיית פעולות לפי הסדר כובל והם הופכים כל העושה פעולה אסורה כזאת לעובר עבירה פלילית. (נוסף על כך נותן סעיף 45 תביעה אזרחית לפיצויים לאדם שלו נגרם נזק על-ידי עבירה על הוראות החוק.) סנקציות אלה מקבלות את משמעותן החמורה בגלל הגורם השני, המהווה חידוש לעומת חוקים דומים בארצות אחרות: נ. שאצלנו ההסדר הכובל הוא בלתי-חוקי, עם כל הנובע מזה, אלא אם המועצה לפיקוח על הגבלים עסקיים החליטה לפי סעיף 25 של החוק שההסדר הוא לטובת הכלל (או שהממונה על הגבלים עסקיים נתן היתר זמני עד להחלטת

המועצה, לפי סעיף 19 (ב)). לשם השוואה יוזכר החוק האנגלי, RESTRICTIVE TRADE PRACTICES ACT, 1956 הקובע בסעיף (3) 20 שהסכם יהיה בטל רק כאשר בית-המשפט להגבלים עסקיים מוצא שהגבליו נוגדים את טובת הציבור. הוראה אנגלית זאת אינה הופכת בני-אדם לעבריינים בלא יודעין עד שהמועצה או הממונה מתפנים לדון ולהכשיר אותם הסדרים הראויים למתן הכשר מטעמים של טובת הציבור. החוק האנגלי הנ"ל אינו מטיל אחריות כזאת בפלילים כי "ריח הפלילים" הורחק מעודם הנוהגים המגבילים במסחר" (WILBERFORCE,) RESTRICTIVE TRADE PRACTICES AND MONOPOLIES, 2ND ED., P. 149. לא אטעה אם אומר, שאילו היתה המדינה מגישה אצלנו אישומים פליליים אפילו נגד חלק קטן מכל העוברים על הוראות החוק המתהלכים חפשי, היו התביעה הכללית ובתי-המשפט כורעים תחת הנטל. יש להניח שאם תביעות כאלה מוגשות בכלל, הן מוגשות רק במקרים נבחרים מעטים, וכאשר ליתר הופך החוק להלכה ואין מורין כן. אך במישור האזרחי הוא נותן תואנה בידי אדם אשר התקשר בהסכם שהוראותיו נראות תמימות וכשרות לפי המקובל בין הבריות, לנסות ולהתחמק מהתחייבותיו בטענה שיש בהסכם פסול של הסדר כובל. החוק שלנו גם מחמיר בקבעו בסעיף 2 שדי להסדר שיגביל את אחד הצדדים להסדר, בעוד שלפי סעיף (1) 6 של החוק האנגלי רק הגבלות החלת על שני צדדים לפחות להסדר עלולות להיכנס לגדר האיסור. עד כה טרם עלה בדעת רבים להיאחז בחוק זה בסכסוכים אזרחיים, והמשיבה שלפנינו היא כנראה בין החלוצים בנסיון לנצל את החוק לנוחותה, בטענות של טובת הציבור הצורמות את האוון.

השופט המלומד מודה ומתוודה בפסק-דינו כי "הרעיון שיכול להיות פתחון פה לטעון שהתניות החוזיות הנ"ל הן כבילות במובן החוק..... היכה אותי בתדהמה". אולם אחרי ניתוח החוק הוא מגיע לכלל דעה - ויותר לי לומר שהוא עושה כן כמי שכפאו שד-שהסכם בין הצדדים אכן בלתי-חוקי הוא בהיותו נוגד את החוק. לדעתי השד אינו נורא כל כך, ומותר ונכון הוא להסיק את המסקנה ההפוכה. אכן, החוק אינו מסמך את בית-המשפט לבדוק שמא הסדר כובל, אם אמנם הוא הסדר כובל, כשר מפני שהוא לטובת הכלל. את הסמכות הזאת ייחד המחוקק למועצה. אך עדיין מותר לבית-המשפט לפרש את רשימת הפסולים שבסעיף 2 במידת הסבירות ועל-פי גישה כללית שהטוען כי הסכם הוא בבחינת הסדר כובל, עליו "נטל הראיה" שההסכם לוקה באחד הפסולים המנויים בסעיף 2. כדברי השופט ג'סל, שמרבים לצטטם בנושא של חופש העיסוק, בענין . V. REGISTERING CO. AND NUMERICAL ; PRINTING SAMPSON; (1875), L.R. 19 EQ 462, 465, [7] "עליך לתת את דעתך לשיקול מכריע זה שבתקנת הציבור, שאין להתערב על נקלה בחופש לעשות חוזים". דברים אלה נאמרו בעידן של LAISSEZ FAIRE. הרבה דברים נשתנו מאז ועד היום, אך כל עוד החוק מרשה לבני-אדם להתקשר בחוזים, עומדת גישה זו בתקפה.

במה ראה השופט המלומד את הפסול בהסכם הנדון? הוא ציטט את הסעיפים-הקטנים (1), (3) ו-(4) בסעיף 2 של החוק, המגדירים הסדר כובל כך :

"הסדר בין בני-אדם המנהלים עסקים הבא למנוע או להגביל במפורש או מכללא את אחד הצדדים להסדר באחד העניינים המנויים להלן לגבי מצרך או לגבי שירות..... :

(1) התמורה או כל גמול אחר (להלן - מחיר) שיידרש, שיקובל, שיוצע, או שיינתן בין שהוא מחיר קבוע ובין שהוא מחיר מינימום או מכסימום ;

.....

(3) העיסוק, תנאיו, דרכיו, כמותו, איכתו או סוגו ;

(4) האנשים או סוג האנשים אשר אתם או בשבילם יעסקו,"

והשופט המלומד מסביר :

"על-ידי מתן זכות הצילום הבלעדית למשיבה (המערערת לפנינו), האם לא הגבילה המבקשת את החופש שלה עצמה בזה שב-90% מן המסיבות אסור לה בדרך כלל לעסוק בצילום בעצמה ולהתיר עיסוק בצילום לאחר זולת המשיבה: ב הגבלים בגדר העניינים המנויים בסעיף 2, פריטים 3, 4 לחוק?"

ולהלן :

"ומכאן התניה החוזית האמורה בענין מחיר תמונות : בתניה זו האם לא הגבילה המשיבה את החופש שלה עצמה לגבות בעד כל התמונות כמה שתראה :
הגבל בגדר ענינו של פריט 1."

על שתי שאלותיו אלה משיב השופט המלומד תשובה חיובית.

בא-כוח המערערת טען לפני בית-המשפט המחוזי, והוא ממשיך לטעון לפנינו, שהחוק כולו אינו חל על זכיון בלעדי לשימוש במקרקעין של הזולת, כגון הזכיון שניתן למערערת להיכנס לאולמי המשיבה לשם עשיית הצילומים. את הטענה הזאת דחה השופט המלומד. אביא מדבריו בע' 21 של פסק-דינו כלשונם :

"חוק ההגבלים העסקיים, תשי"ט-1959, תכליתו לפקח על הקרטלים למיניהם; הללו מבחינה כלכלית הם פשוט מצבורי עצמה מסויימים, והעצמה הנצברת אצל היכול להרשות לעצמו לקנות חצרים ולקשור את מי שישכור אותם לעסוק שם במצרכים שירכשו רק ממנו, בוודאי שאינה נופלת מן העצמה הנצברת אצל מי שקשר כך את זה שהחצרים בידיו עוד מקודם. ממילא בשבילנו כבילה היא לעומת חפשו של הצד, לא אלמלי החוזה כולו אלא רק אלמלי התניה הקושרת את הצד באחד העניינים שבהם החוק רוצה שהצד יהיה חפשי חוץ מאשר על-פי אישור או היתר. לדעתי אין איפוא ברירה מאשר לקבוע שבחוזה הנדון יש שתי "כבילות"; והואיל ובלי קיומן לא נשארת לחוזה שום נפקות הרי אין ברירה מאשר לקבוע שהחוזה הנדון הוא עצמו "כבילה"....."

הנני גורס שפירוש זה מרחיב יתר-על-המידה את משמעות הוראותיו המפורשות, הרחבות גם בלאו הכי, של החוק והוא מביא לתוצאות מפליגות החורגות מכוונת המחוקק. אלך על-פי דרכו של השופט הלומד ואנתח את ההסכם שלנו לאור החוק על-פי תחולתו על כל אחד מהצדדים. אעשה כן, אם כי בא-כוח המשיבה לא טען כלל בהמרצת-הפתיחה שיש בהסכם איזו "כבילה" אסורה הכובלת את המערערת, אלא שם הוא צימצם את טיעונו לכבילה הכובלת את המשיבה עצמה. אפתח כבחינת השאלה אם ההסכם כולל את המערערת: נראה לי שיש ויש יסוד לטענת המערערת שאדם המקבל זכיון לנהל עסק כמקרקעי הזולת יכול להתחייב כלפי נותן הזכיון לנהל את עסקו בתנאים המוסכמים בין השניים, אף כי יש בתנאים אלה הגבלה של "תנאי עיסוקו, דרכיו, כמותו, איכותו או סוגו", כאמור בסעיף 2 (3) של החוק. בעל המקרקעין הינו בן-חורין שלא לתת את הזכיון בכלל ואם הוא נותנו בכפוף לתנאים, אין הוא נוטל דבר ממקבל הזכיון שהיה בידיו של הלה קודם לכן. אין הוא מגביל את חופש העיסוק של בעל הזכיון, אלא הוא מעניק לו זכות חדשה, ואין דבר בחוק המונע התנאות תנאים למתן הזכות הזאת. לשון אחרת, במקרה כזה התנאי הוא מעצם מהותו של הזכיון, לאמור: אני מרשה לך לעשות במקרקעין שלי כך ולא אחרת. על הבחנה זו כבר עמד כמה מן השופטים בבית-הלורדים בפסק-הדין המנחה E.S.S.O., GARAGE; (1967), [8] PETROLEUM CO. V. HARPER'S ויצוין שהם דיברו על נושא זה לא כעל גורם המתייחס לסבירותו של הסדר כובל אלא כמתייחס אל עצם הגדרתו של מושג ההסדר הכובל. בע' 707, שם, [8], אומר הלורד ריד :

"נראה לי שמהגבלת עיסוק משתמע שאדם מתחייב לוותר על חופש שהיה לו אלמלא כן. לאדם הקונה או החוכר אדמה לא היתה זכות קודמת להיות שם בכלל, לא כל שכן לסחור שם, וכאשר הוא נוטל חזקה במקרקעין כפוף לתניה מגבילה שלילית, אין הוא מוותר על שום זכות או חופש שהיו לו קודם לכן."

וכן הלורד מוריס בע' 714:

"כאשר אדם המבקש חכירה של מקרקעין יודע שהחכירה היחידה שהוא יכול להשיגה היא חכירה עם הגבלה, הוא צריך לקחת מה שמציעים לו (בתנאים כספיים הולמים) או לבקש חכירה במקום אחר. שום שיקול של תיקון העולם אינו דורש שאם הוא התקשר באופן חפשי, יש לשחררו מן החובה לכבד את ההסכם שעשה."

והשופט פירס, בע' 724:

"היה זה בלתי-נסבל אם אדם שבחר מרצונו לקנות או לחכור אדמה בכפוף להגבלה (והוא עושה כן בתנאים הנוחים לו יותר בגלל קיום ההגבלה) יוכל להתכחש להגבלה ולשמור על טובת ההנאה."

אלה דברי טעם ואינני רואה כל סיבה שלא לאמצם לנו גם לצורך פירוש החוק שלנו. כל פירוש אחר היה הופך את רוב הזכויות לשימוש במקרקעין, אם לא את כולם, לחסרי תוקף ואת המתקשרים בהם לעוברי עבירה פלילית. ואשר להערת השופט המלומד על בעלי "מצבורי העצמה", שיוכלו לקנות לעצמם מקרקעין כרצונם ולהגביל את תנאי העיסוק של מקבלי הזכויות בהם: מצדי לא ארתע מלומר שגם דרך זאת איננה פסולה לפי החוק; שאם לא כן, אין לדבר סוף ויאמר מי שיאמר על-פי אותו הילך מחשבה שיש לאסור על אדם גם הגבלות שהוא קובע לעצמו בדרך קביעת תנאים למכירת מצרך או למתן שירות. המחוקק יכול להתקין הגבלות כאלה, אבל דבר כזה צריך להיעשות בדרך תחיקת פיקוח מפורשת.

על-כן דעתי היא שלא היתה כל הגבלת עיסוק על המערערת בכך שהיא התחייבה למחיר מסויים עבור עשרים התמונות הראשונות המצולמות על-ידה 400 ל"י תחילה, ואחר כך כמוסכם בינה ובין המשיבה).

ועתה ביחס להגבלה על המשיבה שבהסכם זה, והיא לפי טענת המשיבה בהמרצת-הפתיחה כי "בהעדר קיומו של תנאי מסויים, היינו הזמנת שירותי המערערת, לא יועמדו אולמי המבקשת לרשות בעלי שמחה", ולזה מוסיף בא-כוח המשיבה בטענותיו לפנינו תנאים נוספים הפסולים לדעתו, והם כי אין המשיבה רשאית לעסוק עם צלמים אחרים זולת המערערת (פרט ל-10% מכל המקרים), ועוד שכלפי לקוחותיה היא מוגבלת בנוגע למחיר הצילומים.

גם בנדון זה נראה לי שאם ננתח את הדברים לדיוקם, אין כאן "כבילות" במובן הסעיף 2 של החוק. וראשית באשר ליחסים בין המשיבה והמערערת: השאלה היא קודם כל אם הגבלות אלה מגבילות את המשיבה לגבי מצרך או לגבי שירות, כאמור בסעיף 2, רישא, כלומר - כך יש לפרש את הדיבור הזה - לגבי מצרך או שירות שבהספקתם לאחרים היא עוסקת, בתור "בן-אדם המנהל עסקים". כאשר קוראים את הסעיף 2 כך, ברור שטענתו החדשה של בא-כוח המשיבה כי יש כבילה אסורה בכך שאין היא יכולה להתקשר עם צלמים אחרים - טענה זו אין לה על מה שתסמוך. המשיבה אינה מנהלת בעצמה עסק של צילום אלא היא מעמידה לרשות לקוחותיה את שירותי הצילום של בעלת עסק אחרת, היא המערערת, ולשם כך מסרה את הזכיון למערערת. כל בעל מקרקעין או בעל עסק המוסר זכיון בלעדי כזה לזולתו, כמו למשל זכיון למכירת עתונים או סיגריות בתוך מלון, מונע מעצמו ממילא מתן זכיון דומה לצד שלישי. אך אין בכך הגבלה על ניהול העסק של נותן הזכיון, כי מכירת עתונים וסיגריות אינה שייכת לעיסוק של ניהול מלון. על היחסים בין המשיבה והמערערת אפשר לומר לכל היותר שנוצרה ביניהן מעין שותפות לצורך

ניהול עסק הצילום בתוך אולמי המערערות. אמנם חלוקת הריווח ברוטו מעשרים התמונות הראשונות עדיין אינה יוצרת, כשהיא לעצמה, שותפות (סעיף 3(11) של פקודת השותפויות), אבל ניתן אולי לומר שההוראה בהסכם המורה על קביעת מחיר התמונות בהסכמת שני הצדדים מצביעה על ניהול עסקים במשותף למען עשיית רווחים, במובן ההגדרה בסעיף 2 של הפקודה. השקפה כזאת על היחסים בין בעלי-הדין מתיישבת גם עם העובדה, אשר לא הוכחה על-ידי בא-כוח המשיבה, שהמשיבה היא אשר גובה מלקוחותיה את דמי הקדימה בעד הצילומים (ראה בפסקה 3 (ד) על סיכום טענותיו). יהא דבר זה אשר יהיה, מכל מקום לא נעשה עסק הצילום עקב מתן הזכיון לחלק מעסקה של המשיבה המתנהל על-ידה על חשבונה.

בא-כוח המשיבה מוסיף וטוען - אם ירדתי לסוף דעתו - כי כלפי לקוחותיה נעשה עסק הצילום חלק אינטגרלי מן השירותים שהמשיבה מספקת ללקוחותיה. על מהות השירותים הללו נאמר, כזכור, במבוא להסכם בין בעלי-הדין כי המשיבה הינה בעלת אולם "למטרת סידור חתונות, נשפים ומסיבות אחרות". וכך טוען בא-כוח המשיבה, תוך פסיחה על שתי הסעיפים:

"..... האמת היא כי במקרה דנן עסק הצילום הינו עסק נפרד לחלוטין מעסק הנהלת האולמות, ואין כל קשר בין שני עסקים אלה, לא מבחינה אדמיניסטרטיבית ולא מכל בחינה אחרת. אדרבא: המערערות הינה עצמאית לחלוטין (פרט להגבלת מחיר התמונות) והיא מנהלת את העסק של הצילום לצד עסק ניהול האולמות" (פסק 3 (ג)).

וכנגד זה, בפסקה 6, שם הוא מדבר על ענין הגבלת המחיר:

"האפשרות להענקת שירותי הצילום הינה, במציאות ימינו, חלק הכרחי ובלתי נפרד משירותי השכרת האולמות ושירותי הצילום מהווים למעשה אחד האלמנטים המרכיבים את המחיר הסופי הנדרש מאת הלקוחות, וזאת בלי כל קשר לעובדה ששירותי הצילום במקרה דנן אינם קשורים מבחינה אורגנית בעסק הנהלת האולמות ואינם מהווים חלק הימנו."

כדי ליישב בין דברים אלה, יהיה עלינו לומר - וכפי הנראה זוהי המציאות - שאמנם אינה מנהלת המשיכה את העסק של מתן שירותי צילום, אולם היא מעמידה לרשות לקוחותיה את שירותי המערערות, מפני שבימינו לא תתואר עריכת שמחה בלא שהמאורע יונצח בצילום. אבל גם בכך עדיין אינו נעשה עסק הצילום עסקה של המשיכה, לא מבחינה משפטית ולא מבחינה כלכלית, וקביעת המחיר של הצילומים אינה, כשהיא לעצמה, הסדר המגביל את המשיכה בעיסוקה שלה.

אך מה בדבר ההגבלה שהמשיבה התחייבה כלפי המערערות שלא להשכיר את אולמותיה אלא ללקוחות המוכנים להיזקק לשירותי הצילום של המערערות? האין בכך הגבלה של המשיבה, בנוגע לעיסוקה ותנאיו, במובן סעיף 2 (3) של החוק? סבורני שלא. המשיבה אומרת למעשה שני דברים ללקוחותיה: (א) אינני מרשה לכם להכניס לאולמותי צלמים אחרים; (ב) אם אתם מסכימים לתנאי זה, אני מעמידה לרשותכם צלמת שאני בחרתי בה.

עוקץ ההגבלה טמון בפסוק (א) דוקא. אולם בהטילה הגבלה זו המשיבה אינה אלא משתמשת בזכותה כבעלת האולם למנוע כניסת זרים אליו, ובמקרה זה כניסת בעלי-מקצוע אחרים שיעסקו שם בעיסוקיהם. זכות זו היתה קיימת גם אלמלא התחייבה המשיבה כלפי המערערות במתן הזכיון הבלעדי ויש להניח שגם בלעדי מתן זכיון זה היתה המשיבה שומרת על זכותה למנוע את הכניסה לאולמותיה לכל דיכפין שירצה להציע שם את שירותי הצילום שלו ללקוחותיה. אף אין שום ראיה לכך שקיים נוהג בעסק של השכרת אולמות שלפיו מרשים בעלי אולמות כניסה חפשית לצלמים מבחוץ, או שלפי הנוהג זכאי כעל השמחה להביא עמו אל תוך האולם צלם מקצועי שהוא בחר בו.

מכאן שההגבלה כלפי הלקוחות, במידה שהיא קיימת, נובעת מזכותו של בעל האולם לעשות כרצונו בתוך שלו, ולהעניק לזולתו זכיון בלעדי לעשות באולם בהתאם לתנאים שנקבעו ביניהם.

ואין נפקא מינה שעכשיו, כאשר המשיבה מעוניינת להיפטר מן המערערת, היא מתיימרת לדגול בחופש העיסוק של כל צלם בתוך אולמותיה.

מטרת החוק היא לאסור הסדרים המונעים או המגבילים את החופש המשפטי והכלכלי של בעל עסק, כך שעליו לנהוג בניגוד לתנאי השוק או בניגוד למקובל בעסקו. דוגמה טיפוסית לכך היא חיוב בעל עסק שיגבה מלקוחותיו מחיר קבוע מראש, שלא בהתאם לתנאי השוק החפשי. בעל עסק הרשאי להגביל את חופש הפעולה של לקוחותיו, והוא מגבילו תוך שימוש מקובל בזכותו כבעל מקרקעין, אין לומר עליו שהוא מגביל את חופש העיסוק שלו עצמו בהסדר כובל, כאשר הוא מעניק זכיון לצד שלישי, כדי שהלה יעשה בתוך המקרקעין אותה פעולה, בתנאים שעליהם הוסכם בין בעל העסק ובין בעל הזכיון, תנאים שלכאורה גם הם אינם חורגים מגדר המקובל בשוק החפשי. בנסיבות אלה אין קשר סיבתי בין האיסור המוטל על הלקוחות ובין מתן הזכיון. משל למה הדבר דומה: לבעל אולם כזה שנתן למישהו זכיון לניהול המטבח של האולם. האם יוכל מישהו לטעון שאותו בעל אולם התקשר בהסדר כובל, מפני שאין הוא מוכן להרשות ללקוחותיו להביא אתם טבח משלהם שיבשל להם את מאכליהם? בוודאי היינו אומרים עליו שזכותו כבעל האולם היא למנוע זאת, ולמסור את ניהול המטבח לבעל זכיון שלו ולעשות את הריווח הנוסף הנובע מזה. וכיוצא בזה בזכיון לניהול המלתחה של האולם או, כדי לסבר את האוזן בדוגמה אקוסטית, בזכיון לתזמורת מסויימת דוקא, המוענק על-ידי בעל אולם כדי לשמור על רמת עסקו וכדי לא לתת דריסת רגל לכל חבר רעשנים המובאים מבחוץ.

במקרה דנן אין אני מוצא איפוא, על-פי הראיות שהובאו, שיש בזכיון של המערערת הגבלה אסורה על חופש העיסוק, לא ביחסים בין שני בעלי-הדין ולא ביחסים בין המשיבה ולקוחותיה.

כזכור, יש למשיבה גם טענה נוספת שהזכיון ניתן לביטול ושהוא בוטל על-ידה, מפני שהוא הוענק לתקופה בלתי-מוגבלת. טענה זו מעוררת בעיות משפטיות לא קלות, שעליהן אין אסמכתאות בפסיקה שלנו, עד כמה שידוע לי (ועיין במאמרו של) CARNEGIE: TERMINABILITY OF U 85 LAW QUARTERLY CONTRACTS OF UNSPECIFIED DURATION, (1969 REVIEW, 392). אינני רואה טעם מדוע צד זה של עתירת המשיבה - והוא כל מה שנותר מעתירתה אחרי דחיית טענותיה ביחס להסדר כובל - לא יועבר לבוררות בהתאם לקבוע בהסכם בין הצדדים. כך סבר גם השופט המלומד. הבורר דוקא, שהוסמך מראש לפסוק גם לפשרה, עשוי למצוא פתרון צודק לסכסוך, אחרי שיחסי האמון בין בעלי-הדין התערערו, יותר מאשר בית-משפט החייב לפסוק על-פי הדין, ובמקרה זה על-פי דין שהוא עצמו אינו נקי מספקות.

לפיכך הייתי מקבל את הערעור, מבטל את פסק-הדין של בית-המשפט המחוזי ומעכב את ההליכים בבית-המשפט המחוזי בבקשת המערערת, על יסוד סעיף 5 (א) של חוק הבוררות, תשכ"ח-1968.

השופט ח' כהן:

1. מסכים אני כי אין בחוזה שבין בעלי-הדין דין משום הסדר כובל כמשמעותו בחוק ההגבלים העסקיים, תשי"ט-1959; ולענין זה אין לי מה להוסיף על טעמיו ונימוקיו של חברי הנכבד, אב-בית-הדין. ואם כי די בכך לקבל את הערעור ולבטל את פסק-דינו של בית-המשפט המחוזי, אמרתי להיזקק לטענה אחרת של בא-כוח המערערת, שהיא בבחינת טענה טרומית, ושלכרעתה נודעת חשיבות כללית החורגת ממסגרת החוזה המיוחד שנעשה בין בעלי-דין אלה. כוונתי לטענה שמן הדין היה לדחות את בקשת המשיבה על-הסף, באשר לא יישמע צד לחוזה בתביעת ביטולו בשל אי-חוקיותו. דעתי היא כי טענה זו בדין יסודה, וכי בקשת המשיבה צריכה היתה להידחות על-הסף, אף מבלי לבדוק את החוזה לגופו.

2. בסוגיה זו נפסקה הלכה מפי השופט זילברג (כתארו אז) בפסק-דינו המנחה ב-ע"א 110/53, [1]. וזה "סיכומה של ההלכה" בלשונו של השופט זילברג:

"כאשר שני הצדדים הם IN PARI DELICTO לעולם יד הנתבע על העליונה, כי התובע אינו יכול להסתמך לא על החוזה הבלתי-חוקי (לשם קיומו), ולא על אי-החוקיות שבו (לשם ביטולו), וממילא זוכה הנתבע. ואולם כאשר הצדדים אינם IN PARI DELICTO, אזי הצד "הצדיק" ורק הוא, יכול, בהסתמכו על אי-החוקיות שבחוזה, לדרוש על-סמך זה, אפילו כתובע, את ביטול תוצאות החוזה....." (שם, [1], בע' 1409) (ההדגשות במקור).

ולמעלה מן העניין כותב הוא וזו לשונו :

"..... השאלה בפני בית-המשפט איננה עוד : אם חוזה השכירות דן הוא בלתי-חוקי או לא - הוא ודאי בלתי-חוקי! - השאלה הסופית והמכרעת היא, אם המשכיר התובע, המבקש סילוק-יד, יכול להסתמך על אי-חוקיות זו, ואם בית-המשפט ירשה לו לעשות עילה לתביעה שהוגשה על-ידו. והתשובה לכך היא :
לאו מוחלט! כי בהסתמכו על אי-חוקיותו של החוזה, הוא עושה אותה, בזה גופו, עילה לביסוס תביעתו, ואין עילה בת עוולה יכולה לשמש יסוד לתביעה..... והפועל-יוצא ההכרחי הוא : דחיית התביעה" (שם, [1], בע' 1407) (ההדגשות במקור).

שם המדובר היה בחוזה שכירות שעל-פיו קיבל השוכר את החזקה במושכר ; והמשכיר תבע סילוק-ידו, בטענה שהחוזה היה בלתי-חוקי. פה המדובר הוא בחוזה שירות, והמשיבה תובעת למנוע בעד המערערת את מתן שירותיה, בטענה שהחוזה הוא בלתי-חוקי. שם התגונן הוכר מכוח חוזה השכירות שיש בידיו, והמשכיר לא יכול היה להצליח בתביעתו אלא אם כן יטען ויוכיח אי-חוקיותו של החוזה ; ופה מתגוננת המערערת מכוח חוזה השירות שיש בידיה, והמשיבה אינה יכולה להצליח בתביעתה אלא אם כן תטען ותוכיח אי-חוקיותו של החוזה. נמצא שעילת התביעה, כמו שם כן פה, אינה אלא אי-חוקיותו של החוזה - וזאת עילה "בת עוולה" היא הפסולה לשמש עילת תביעה.

למען השלמות אוסיף ואציין שאין המשיבה מעיזה פניה לטעון שהיא "הצדיק" כביכול, ושכל האי-חוקיות כולה יש לזקוף על חשבון המערערת. למעשה אין חולקין שלענין האי-חוקיות הנתענת בפי המשיבה, שני בעלי-הדין "חטאו כאחד", כלומר שניהם הם IN PARI DELICTO.

3. השופט המלומד כבית-המשפט המחוזי לא התעלם מן ההלכה הפסוקה : הוא אף מביא בפסק-דינו מובאות ארוכות מחוות-דעתו של השופט זילברג ב-ע"א 110/53, [1], הנ"ל. אף-על-פי-כן מגיע הוא, לאחר התלבטות ארוכה, לידי מסקנה שהמשיבה זכאית לתבוע תוך כדי הסתמכות על אי-חוקיותו של החוזה. הא כיצד? אם ירדתי לסוף דעתו של השופט המלומד, גורס הוא שיש לראות במשיבה לא תובעת כי אם נתבעת דוקא, אם כי היא היא אשר יזמה את ההליכים : כל רצונה של המשיבה הוא להפסיק בואה של המערערת אל אולמיה, וכדי "לבוא על שלה....." די שתורה לשומר הסף שיחסום את דרך" המערערת ; ואז המערערת תצטרך לפנות לבית-המשפט בתביעה לביצוע החוזה, והמשיבה תהא זכאית, בתורת נתבעת שידה על העליונה, לטעון שהחוזה הוא בלתי-חוקי, ואין היא חבה על-פיו. אין מוקדם ומאוחר בהליכים, ומה שהמשיבה היתה טוענת אז, יכולה היא לטעון היום, אפילו בתביעתה שלה.

ראשית, לא שמענו שהמשיבה הפקידה שומר על סף ביתה והורתה לו למנוע בעד המערערת מלהיכנס ; שנית, אפילו עשתה או התכוונה לעשות כך, לא ידענו אם המערערת תגיש תובענה לבית-המשפט ; ושלישית, דיין לצרות אלה בשעתן, שאם תבוא תובענת המערערת והגנת המשיבה לפני בית-המשפט, נדע לדון ולהכריע בהן. לעת-עתה אין לנו אלא מה שענינו רואות, והיא תביעתה של המשיבה - ואין נפקא מינה מה ומה היו מניעיה בהגשתה, אם הגישה כדי להקדים רפואה למכר, או כדי להגדיל תורה, "בחינת ילמדנו רבנו מה דינו של החוזה הנדון, הבטל הוא אם לאו?" (כלשון השופט המלומד בפסק-דינו), או כדי לנגח ולקנטר את המערערת, או כדי לצאת ידי חובת משרד המסחר והתעשייה שהתיימר לאסור על בעלי אולמות התקשרויות שכאלה : בין כה וכה החליטה המשיבה לתבוע, ותביעתה היא המונחת לפנינו.

בשלב זה שעל-הסף חייב היה בית-המשפט ליתן דעתו לשאלה האחת והיחידה, אם יכול תובע (שאינו טוען לחפות מחלקו באי-חוקיות החוזה) להישמע בתביעת ביטול חוזה מחמת אי-חוקיותו; והתשובה המתבקשת לשאלה קצרה ופשוטה זו אינה אלא שלילית.

4. בסיכום טענותיו לפנינו נוקט בא-כוח המשיבה עמדה שונה במקצת מזו של השופט המלומד: טענתו היא שאין המשיבה צריכה לסמוך על אי-חוקיות החוזה כדי לזכות בסעד המבוקש. בלשון בא-כוחה: "מבחינה מהותית עתרה המשיבה לצו לפיו יוצהר כי היא זכאית לעשות באולמיה כרצונה. זכות זו נובעת מכוח זכותה החפצית באולמות אלה. עילת תביעתה אינה נשענת כלל על החוזה הבלתי-חוקי או על אי-חוקיותו של חוזה זה, וטענת אי-חוקיות החוזה האמור אינה אלא תגובה לטענתה הצפויה של המערערת כי קיים חוזה בר-תוקף האוסר על המשיבה לעשות בנכסיה כראות עיניה.

מקום שהתביעה אינה מבוססת כלל על אי-חוקיות החוזה, לא ניתן לומר שעילת התביעה היא "בת עוולה" וממילא לא חל הכלל" שמעילה בת עוולה לא תצמח זכות תביעה. לענין זה מביא בא-כוח המשיבה מפסק-דינו של השופט ויתקון ב-ע"א 105/69, [2], בע' 98, את המובאה הזאת:

"..... לא רק תשובה מעבירה את רוע הגזירה, אלא גם מידת יכלתו של התובע לתבוע את זכותו - למשל, את זכות בעלותו בנכס שבידי הנתבע - בלי להתבסס על אותה עיסקה או פעולה המוכתמת באי-חוקיות."

התשובה הניצחת על טענה זו ניתנה כבר בפסק-דינו של השופט זילברג ב-ע"א 110/53, [1], הנ"ל. לענין העילה בת העוולה, אין נפקא מינה אם היא משמשת עילת תביעה ממש, או אם היא משמשת עילה לסתור הגנת הנתבע. ובלשונו של השופט זילברג:

"מכיוון שהוא, המשכיר-התובע, אינו יכול להסתמך על אי-חוקיותו של חוזה השכירות, שוב אין בידו הנשק הדרוש להדיפת הגנתו של השוכר - הנתבע - המסתמכת על מציאותו של אותו חוזה גופו. כי גם הטענה הנחוצה לסתירת ההגנה, "עילת תביעה" היא לגבי הלכה זו, וגם בה לא ניתן לתבוע להסתמך על אי-חוקיותו של חוזה שנערך בינו לבין הנתבע" (שם, [1], בע' 1407 (ההדגשות במקור)).

והוא הדין לענינו; נניח כי תביעת המשיבה דנן, כמו תביעה אפשרית של המשכיר שם, מושתתת לא על כל חוזה ולא על אי-חוקיותו של כל חוזה, כי אם על הזכות החפצית במקרקעין שבבעלותם. באה המערערת-הנתבעת וטוענת להגנתה זכות חוזית - ואז אין המשיבה-התובעת נשמעת בטענה שהחוזה הוא בלתי-חוקי. ויש דברים בגו, שבלי לסתור את טענת ההגנה, אין התובעת יכולה להצליח בתביעתה; נמצא שגם העילה לסתירת ההגנה עילת תביעה היא, ואין נפקא מינה שאולי לא בא זכרה עוד בפרשת-התביעה. מה שאין כן כשהחוזה, אפילו היה בלתי-חוקי, אינו יכול לשמש עוד עילת הגנה, למשל כאשר כבר פג תקפו: במקרה כגון זה יכול התובע לתבוע על-פי זכות בעלותו, ואי-חוקיות חוזה אינה דרושה לו עוד להצליח בתביעתו (ע"א 254/61, [3]).

רק מקום שהתובע יכול להצליח בתביעתו מבלי לטעון אי-חוקיות החוזה, לא בפרשת-התביעה ולא בתשובה להגנת הנתבע, חל הסייג אשר השופט ויתקון עומד עליו במובאה דלעיל (ראה גם ע"א 87/50, [4]).

ברם, למקרא כתב "המרצת-הפתיחה" של המשיבה צורמת טענתה כאילו "מבחינה מהותית" אין היא תובעת אלא את זכותה החפצית, ללא כל שייכות לחוזה ולאי-חוקיותו, את האוזן. עתירתה היא "ליתן פסק-דין המצהיר כי ההסכם.... הינו בטל מעיקרו מחמת העדר חוקיותו"; ובנימוקה היא אומרת שההסכם יוצר "הסדר כובל כמשמעותו בסעיף 2 לחוק ההגבלים העסקיים, תשי"ט-

1959", ומכוח סעיף 40 לחוק זה אין היא "רשאית לפעול על-פי ההסכם, ומכוח סעיף 41 לחוק פעולה על-פיו מהווה עבירה שענשה בצדה. ההסכם הוא איפוא בלתי-חוקי". עינינו הרואות ששום תביעה מכוח זכות חפצית אין כאן - אלא יש כאן תביעה ברורה וחד-משמעית להכרזת החוזה כבטל בשל אי-חוקיותו, ותו לא. כך ראה גם השופט המלומד בבית-המשפט המחוזי את פני הדברים: "שדוקא על אי-חוקיותו של החוזה סומכת המבקשת לענין בטלותו, זאת רואים מתוך נימוקי הבקשה עצמה".

5. לבסוף משליך בא-כוח המשיבה את יהבו על מה שמצא כתוב באחד הספרים לאמור:

"צד לחוזה שבכתב, אשר אי-חוקיותו אינה מתגלה על פני המסמך, אינו חייב להמתין עד אשר ישתמשו במסמך נגדו, אלא רשאי הוא להגיש תובענה לביטול המסמך" (הולסברי, מהדורת סימונדס, כרך 8, סעיף 255).

אבל הפניה לבית-המשפט לשם קידום פני הרעה שבתביעה אפשרית על-פי החוזה הבלתי-חוקי, מותרת, כאמור, אך ורק לצד שאין לו יד באי-חוקיות זו:

"כל ההבדל בין הצד "החוטא" לבין הצד "החף" מתבטא בזה, ובוה בלבד: הצד "החוטא" אינו יכול להסתמך לא על החוזה הבלתי-חוקי לשם קיומו, ולא על האי-חוקיות שבו לשם ביטולו. לעומת זה הצד "החף" יכול להסתמך על אי-חוקיות החוזה לשם ביטולו" (כלשון מ"מ הנשיא (זילברג) ב-ע"א 352/68, [5], בע' 687).

כבר אמרנו שהמשיבה אינה "חפה" אלא "חוטאת" לענין אי-חוקיות החוזה הנדון; ולא זו בלבד אלא אי-החוקיות הנטענת בפיה - אם קיימת היא בכלל - מתגלית גט מתגלית על פני המסמך. משתי הסיבות גם יחד ומכל אחת מהן לחוד אין היא יכולה על-כן לתבוע לעצמה זכות עמידה כתובעת בהליכים כגון אלה.

6. אין אני יודע אם השופט המלומד בבית-המשפט המחוזי כיוון לבו לכך שהסעד ההצהרתי אשר המשיבה ביקשה מאתו, נתון כולו בשיקול-דעתו; וחוששני שאם כיוון לבו, טעה בשיקול-דעתו.

לענין שיקול-הדעת במתן סעד הצהרתי כבר אמר השופט חשין ז"ל -

"כי בבוא בית-המשפט לדון בכל מסיבות הענין אשר לפניו, ומאחר שאנו עוסקים בסעד שמקורו ביושר, אינו יכול, ואינו רשאי, להעלים עין מהתנהגותו של המבקש ומן הרקע אשר עליו נרקמו מעשיו, ויצרו, לפי טענתו, את הזכויות אשר ביחס אליהן הוא מבקש הצהרה מוסמכת מבית-המשפט" (ע"א 238/53, [6], בע' 51).

ואמנם מן המפורסמות הוא שאין אנו מעניקים סעד שביושר למי אשר לא התנהג ביושר. משיבה זו שלפנינו, העותרת לסעד שביושר, חתמה מרצונה הטוב והחפשי על חוזה חגיגי, והתכוונה לא רק להעניק זכויות למערערת תמורת ההתחייבויות שזו קיבלה על עצמה, כי אם גם - והוא היה עיקר בשבילה - ליהנות ולהיבנות ממנו היא עצמה. כל עוד נהנתה משירותיה של המערערת על-פי החוזה, היה החוזה כשר בעיניה למהדרין; רק משחשבה למצוא במערערת ערוות דבר, גילתה לפתע את אי-חוקיותו - ומיד קפצה על מציאה זו על-מנת לחזור בה מדיבורה ומחתימתה ומהתחייבויותיה; ולהפכפכנות משפטית שכזאת מבקשת היא, במצח נחושה, את הגושפנקה של בית-המשפט.

לפנים בישראל, כשבא לפני בית-דין מי שחזר בו מדיבורו ומהסכם שעשה, הרי אף-על-פי שמן הדין מותר היה לו לחזור בו (מחוסר "קניין"), היו בית-דין אוררין אותו ואומרים, מי שפרע מאנשי דור המבול ומאנשי דור הפלגה ומאנשי סדום ועמורה וממצרים שטבעו בים, הוא יפרע ממי שאינו

עומד בדיבורו (משנה בבא מציעא, ד', ב', ור' עובדיה מברטנורה, שם, ד"ה אבל אמרו; רמב"ם, הלכות מכירה, ז', א'-ב').

היום אין אנו אוררין עוד; אבל מכוח שיקול-הדעת הנתון בידי בית-משפט, נשיב ריקם את פני המבקשים סעד הצהרתי שמותר להם לחזור בהם מהתחייבויותיהם ולא לקיימן, מחמת אי-חוקיות אשר הם בעצמם היו צד לה. בקשות כגון אלה הינן, בלשונו הציורית של השופט זילברג, בגדר "מוקצה מחמת מיאוס, ואין בית-משפט מלכלך ידיו במגע טמא שכזה" (ע"א 110/53, [1], שם, בע' 1408).

7. מטעמים אלה, בנוסף על טעמיו של אב-בית-הדין, מסכים אני לקבלת הערעור ולעיכוב ההליכים הנותרים לפי סעיף 5 לחוק הבוררות.

השופט מני:

אני מסכים לפסק-דינו של חברי הנכבד, השופט לנדוי, וגם לפסק-דינו של חברי הנכבד, השופט ח' כהן.

הוחלט לקבל את הערעור, לבטל את פסק-הדין של בית-המשפט המחוזי ולעכב את ההליכים בבית-המשפט המחוזי, על יסוד סעיף 5 (א) של חוק הבוררות, תשכ"ח-1968. על המשיבה לשלם למערערת הוצאות בשתי הערכאות, בסכום כולל של 2,000 ל"י.

ניתן היום, י"ז בסיון תשל"א (10.6.1971).